BIỆN PHÁP PHÁT TRIỂN CẢM XÚC XÃ HỘI CHO TRẺ RỐI LOẠN PHỔ TỰ KỈ 5-6 TUỔI TẠI TRƯỜNG MẦM NON HOÀ NHẬP THÔNG QUA TRÒ CHƠI ĐÓNG VAI THEO CHỦ ĐỀ

Nguyễn Thị Thơ
Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Tóm tắt: *Phát triển cảm xúc xã hội là một trong những mục tiêu giáo dục quan trọng ở bậc học mầm non, đặc biệt đối với trẻ rối loạn phổ tự kỉ. Cảm xúc xã hội là năng lực nền tảng, giúp trẻ mầm non hình thành kỹ năng giao tiếp, hợp tác và hòa nhập với môi trường xã hội. Trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6 tuổi thường gặp nhiều hạn chế trong nhận diện, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc, dẫn đến khó khăn trong học tập và tương tác. Khảo sát tại 10 trường mầm non hòa nhập ở thành phố Hà Nội với 58 giáo viên và 35 trẻ rối loạn phổ tự kỉ cho thấy mức độ phát triển cảm xúc xã hội của trẻ mới đạt trung bình khá; trong đó, các biểu hiện cảm xúc tích cực như vui vẻ, hứng thú được thể hiện rõ ràng hơn, khả năng kiểm soát cảm xúc tiêu cực và kỹ năng hợp tác với bạn bè còn hạn chế. Mặc dù giáo viên và phụ huynh nhận thức được tầm quan trọng của lĩnh vực này, họ vẫn thiếu định hướng và biện pháp cụ thể. Từ thực tiễn đó, nghiên cứu đề xuất 07 biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề, phù hợp với đặc điểm tâm lý của trẻ và điều kiện giáo dục mầm non hòa nhập, có ý nghĩa thiết thực trong việc nâng cao chất lượng chăm sóc, giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỉ.*

Từ khóa: *Biện pháp; cảm xúc xã hội; mầm non hòa nhập; rối loạn phổ tự kỉ; thực trạng; trò chơi đóng vai.*

Nhận bài ngày 25.07.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 28.8.2025
Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Thơ; email: thonguyenk5@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Cảm xúc xã hội là năng lực nền tảng, giúp trẻ mầm non nhận biết, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc, đồng thời xây dựng mối quan hệ tích cực với bạn bè và người lớn. Đây là điều kiện cần thiết để trẻ phát triển nhân cách, hợp tác và hòa nhập cộng đồng. Thiếu năng lực này, trẻ dễ gặp trở ngại trong học tập, giao tiếp và hòa nhập từ đó ảnh hưởng đến sự phát triển toàn diện [1].

Rối loạn phổ tự kỉ là một trong những dạng khuyết tật phát triển đang gia tăng nhanh trên thế giới và tại Việt Nam [2]. Trẻ rối loạn phổ tự kỉ thường gặp khó khăn rõ rệt trong lĩnh vực cảm xúc xã hội: khó nhận diện cảm xúc, biểu đạt thiếu phù hợp, dễ bùng nổ và hạn chế hợp tác [3]. Giai đoạn 5–6 tuổi là thời kỳ quan trọng để hình thành và phát triển CXXH, đồng thời là bước chuẩn bị cho trẻ bước vào tiểu học. Việc tác động kịp thời ở giai đoạn này có ý nghĩa quyết định đến khả năng hòa nhập và phát triển toàn diện của trẻ [3].

Trong thực tiễn giáo dục hòa nhập, giáo viên mầm non còn thiếu kiến thức chuyên môn, kinh nghiệm và tài liệu hướng dẫn cụ thể về phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ [3]. Điều này làm hạn chế hiệu quả giáo dục và hỗ trợ trẻ. Xuất phát từ thực tiễn đó, nghiên cứu tập trung đề xuất 07 biện pháp phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5–6

tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề. Đây là hình thức hoạt động đặc trưng của trẻ mầm non, vừa giàu tính tương tác, vừa gần gũi với đời sống, có ý nghĩa thiết thực trong việc nâng cao chất lượng chăm sóc, giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỉ tại các trường mầm non hòa nhập, đồng thời góp phần phát triển khoa học Giáo dục Đặc biệt ở Việt Nam.

2. NỘI DUNG

2.1. Khái niệm và đặc điểm cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ

2.1.1. Các khái niệm

2.1.1.1. Rối loạn phổ tự kỷ

Trong bài báo này, khái niệm tự kỷ được hiểu theo quan điểm của Liên Hợp Quốc đưa ra vào năm 2008: "Tự kỷ là một dạng khuyết tật phát triển tồn tại suốt cuộc đời, thường xuất hiện trong 3 năm đầu đời. Tự kỷ là do rối loạn thần kinh gây ảnh hưởng đến các chức năng hoạt động của não bộ. Tự kỷ có thể sảy ra ở bất cứ cá nhân nào không phân biệt giới tính, chủng tộc hoặc điều kiện kinh tế - xã hội. Đặc điểm của tự kỷ là những khiếm khuyết về tương tác xã hội, giao tiếp ngôn ngữ và phi ngôn ngữ và có hành vi, sở thích, hoạt động mang tính tạn hẹp, lặp đi lặp lại".

2.1.1.2. Cảm xúc xã hội và cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ

Cảm xúc xã hội là khả năng con người hiểu được cảm xúc của mình và của người khác, biết bộc lộ cảm xúc phù hợp, diễn tả cảm xúc chính xác, biết điều chỉnh cảm xúc trong các mối quan hệ xã hội...

Cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn p hổ tự kỷ 5-6 tuổi là khả năng trẻ hiểu được cảm xúc của mình và của người khác, biết bộc lộ cảm xúc phù hợp, diễn tả cảm xúc chính xác, biết điều chỉnh cảm xúc bản thân trong các mối quan hệ xã hội...

2.1.1.3. Trò chơi đóng vai theo chủ đề

Trò chơi đóng vai theo chủ đề được hiểu là quá trình trẻ tự nguyên tham gia chơi mô phỏng cuộc sống của con người thông qua thực hiện chức năng xã hội của nhân vật mà mình đảm nhận, bằng những hành động giả định có tính biểu trưng theo kinh nghiệm và vốn hiểu biết của mình, qua đó giúp trẻ rèn luyện các kỹ năng xã hội quan trọng như giao tiếp, chia sẻ, hợp tác...

2.1.1.3. Phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề

Phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ (rối loạn p hổ tự kỷ) 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề được hiểu là quá trình hỗ trợ trẻ học cách nhận biết, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc của bản thân, đồng thời hình thành các kỹ năng xã hội cơ bản như chia sẻ, hợp tác, giải quyết xung đột, và giao tiếp với bạn bè, thông qua các tình huống đóng vai giàu tính tương tác và gần gũi với cuộc sống hằng ngày.

2.1.1.4. Giáo dục hòa nhập ở trường mầm non

Căn cứ vào khái niệm UNESCO đưa ra, bài báo này quan niệm: "Giáo dục hòa nhập ở trường mầm non là một quá trình thay đổi và cải tiến năng động, thông qua đó hệ thống giáo dục và từng nhà trường mầm non, cán bộ quản lí và giáo viên xác định được những nhu cầu giáo dục của tất cả các em mà không có sự phân biệt, đối xử".

2.1.2. Đặc điểm cảm xúc xã hội của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi

Đặc điểm nổi bật của cảm xúc xã hội của trẻ 5-6 tuổi:

- Biết nhận biết cảm xúc của bản thân và người khác (vui, buồn, giận dữ, xấu hổ, sợ hãi…).
- Bắt đầu có khả năng kiểm soát hành vi bốc đồng thông qua lời nói và suy nghĩ.
- Có mong muốn thiết lập và duy trì tình huống cho bạn.
- Học cách chia sẻ, hợp tác và giải quyết xung đột trong nhóm chơi.
- Phát triển cảm giác đồng cảm và hiểu được quy tắc xã hội cơ bản...

Đối với trẻ rối loạn p hổ tự kỷ 5-6 tuổi, cảm xúc xã hội cũng có các đặc điểm trên. Tuy nhiên, tùy theo mức độ tự kỉ các biểu hiện đó ở mức độ kém hơn. Trẻ rối loạn phổ tự kỉ (rối loạn p hổ tự kỷ) thường gặp khó khăn nghiêm trọng trong việc nhận diện, biểu đạt và điều chỉnh cảm xúc.

Chính điều này khiến trẻ gặp khó khăn trong việc hiểu được cảm xúc của người khác, dẫn đến các hành vi không phù hợp trong tương tác xã hội.

2.2. Đề xuất các biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi tại trường mầm non thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề

Trên cơ sở các phân tích trên đây, nghiên cứu đã xây dựng 07 biện pháp phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề sau đây:

2.2.1. Biện pháp 1: Xây dựng tình huống đóng vai gần gũi với đời sống hằng ngày để phát triển cảm xúc xã hội cho trẻ

** Mục đích, ý nghĩa*

Việc chủ động xây dựng các tình huống khi trẻ tham gia vào các tình huống giúp kích thích trẻ nhận biết, bộc lộ và điều chỉnh cảm xúc trong mối quan hệ xã hội, đồng thời tạo cơ hội để trẻ rèn luyện khả năng đồng cảm và hợp tác, giúp trẻ học cách hể hiện niềm vui khi chơi với bạn, biết quan tâm khi bạn buồn, biết chia sẻ khi bạn gặp khó khăn, biết chờ đợi và kiềm chế cảm xúc tiêu cực, góp phần nâng cao sự tập trung, khả năng lắng nghe và tạo điều kiện rèn luyện các kỹ năng xã hội như chia sẻ, hợp tác và giải quyết xung đột.

** Nội dung và cách tiến hành*

- Nội dung: Biện pháp hướng đến việc xây dựng hệ thống tình huống đóng vai phản ánh chân thực các bối cảnh và mối quan hệ quen thuộc trong đời sống hằng ngày của trẻ. Các tình huống này có thể là hoạt động sinh hoạt trong gia đình (nấu ăn, chăm em bé, dọn dẹp nhà cửa), mua bán tại siêu thị hoặc cửa hàng, khám chữa bệnh ở phòng y tế, hay tham gia giờ học tại trường mầm non… Mỗi tình huống được thiết kế dựa trên đặc điểm phát triển và vốn trải nghiệm của trẻ, bao gồm cả hệ thống nhân vật, vai trò, đạo cụ và bối cảnh cụ thể, bảo đảm yếu tố gần gũi, dễ hiểu, có tính liên kết với thực tế để trẻ dễ dàng nhập vai và biểu lộ cảm xúc phù hợp.

Nội dung tình huống không chỉ tái hiện các hoạt động quen thuộc mà còn lồng ghép những yếu tố bất ngờ nhằm khơi gợi cảm xúc (ví dụ: vui khi được nhận quà, lo lắng khi đi khám bệnh, biết chia sẻ khi mời bạn ăn bánh trong tiệc sinh nhật, buồn khi làm rơi đồ chơi, kiềm chế bực bội khi bạn làm rơi đồ chơi và tìm cách cùng bạn dọn lại…), thúc đẩy sự chia sẻ và đồng cảm giữa các vai chơi. Đặc biệt, việc luân phiên vai trò giúp trẻ trải nghiệm nhiều góc nhìn cảm xúc khác nhau, từ đó phát triển khả năng đồng cảm, chia sẻ và điều chỉnh cảm xúc phù hợp với hoàn cảnh.

- Cách tiến hành

Bước 1: Khảo sát và lựa chọn các tình huống quen thuộc.

Bước 2: Xác định mục tiêu phát triển cảm xúc xã hội cụ thể cho trẻ trong từng tình huống.

Bước 3: Đa dạng hóa và mở rộng tình huống.

Bước 4: Khuyến khích sự hợp tác và hỗ trợ lẫn nhau giữa các bạn trong nhóm chơi.

Bước 5: Đánh giá, củng cố và phản hồi.

** Điều kiện thực hiện biện pháp*

Để thực hiện hiệu quả biện pháp này, góp phần giáo dục phát triển CXXH cho trẻ rối loạn phổ tự kỉ 5-6 tuổi thông qua trò chơi đóng vai theo chủ đề đạt mục tiêu đề ra, cần đảm bảo một số điều kiện sau:

Giáo viên phải có sự am hiểu về đặc điểm cảm xúc xã hội và mức độ cảm xúc của từng